

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

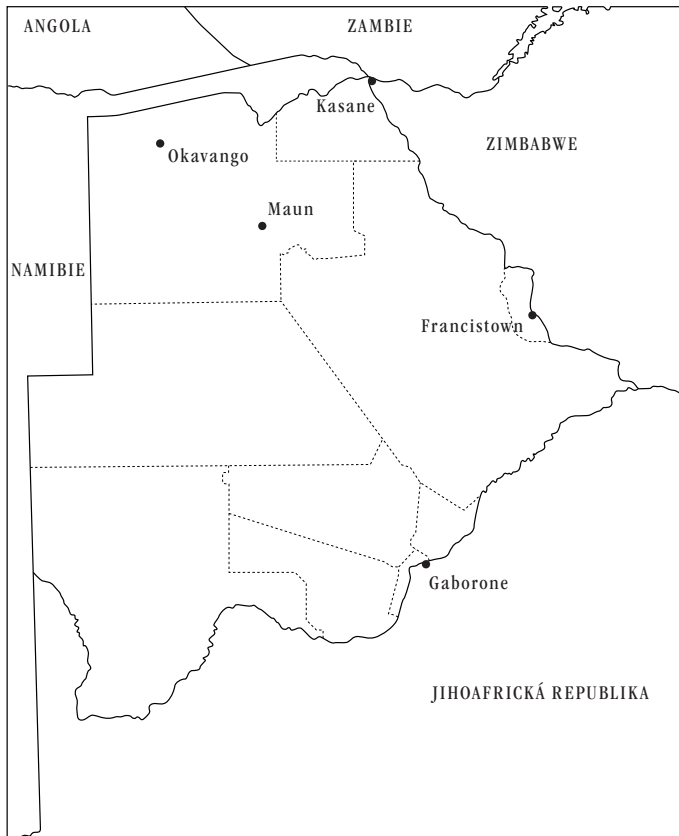
BOTSWANA

*Linda
Piknerová*

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Botswana

LINDA PIKNEROVÁ

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2009

Autorka a nakladatelství děkují Fakultě filozofické
Západočeské univerzity v Plzni za finanční podporu,
zejména pak Katedře politologie a mezinárodních vztahů.

Projekt Stručná historie států: Botswana vznikl
v rámci prostředků ze specifického výzkumu
na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni.

© Mgr. Linda Piknerová, 2009

© Libri, 2009

Odborní recenzenti: doc. PhDr. Jan Klíma, CSc.,

doc. Markéta Křížová, Ph.D.

ISBN 978-80-7277-431-9

Obsah

První obyvatelé	8
Osídlení Botswany	8
Sanové	9
Khoikhoiové (Hotentoti)	11
Bantuové	12
Vliv Evropanů na domorodce	13
Odlišnosti jihoafrických domorodých skupin	14
Počátky novověké státnosti	15
Formování prvních státních útvarů	15
Nástup Tswanů	16
Instituce <i>kgotla</i>	17
Pohyb v oblasti	18
Netswanské státní útvary	19
Období <i>mfecane/difaqane</i> (počátek 19. století)	20
Velký trek	20
Napětí mezi domorodci	21
Misionáři a christianizace	22
Cestovatelé a dobrodruzi	24
Boikanyo Khama aneb Khama III. (1835–1923)	25
Evropská dělba Afriky	26
Politická mapa kontinentu	26
Německé teritoriální nároky	26
Příchod Britů	27
Búrské republiky	28
První roky Bečuánska	30
Vznik Bečuánského protektorátu	30
Britská správa	31
Nebezpečí anexe	32
Londýnská jednání	33
Britské Bečuánsko	34
Rhodesův poslední výpad	34
Anglo-búrská (jihoafrická) válka a odpor ke sjednocení	35
Bečuánsko v první polovině 20. století	37
Ekonomicko-sociální situace	37
Rozvoj protektorátu a reformy správy	37

- Tshekedi Khama 39
- Nepřátelští sousedé 39
- Nástup dekolonizace 41
- Vznik prvních politických stran 42
- Osobnost Seretse Khamy 43
- Bečuánská demokratická strana 45
- Britský pokus o reformu 46
- Reforma náčelnictví 47
- První ústava 1965 48
- Volby 1965 48
- Nezávislost 49
- Nezávislá Botswana 51
 - Problémy nového státu 51
 - Ambiciózní budoucnost 52
 - Volby v mladém demokracii 53
 - Objevení diamantů 54
 - Botswana v mezinárodní politice 56
 - Bezpečnostní situace v zemi 57
 - Vznik botswanské armády 57
 - První problémy 58
 - Jihoafrická koordinační rozvojová konference 59
- Nová etapa nezávislosti 61
 - Quett Ketumile Joni Masire v čele státu 61
 - Vnitřní politika 61
 - Neklidné roky 62
- Pád apartheidu, nové výzvy a hrozby 64
 - Situace v regionu počátkem 90. let 64
 - Botswansko-namibijské vztahy 65
 - Zapojení BDF do řešení celoafrických konfliktů 66
 - Ústup BDP ze slávy 66
 - Demonstrace a stávkový rok 1995 67
 - Referendum 68
 - Problematika AIDS 68
- Sanská otázka 71
 - Přesídlování 71
 - Skutečné důvody odsunu Sanů 72
 - Rozhodnutí soudu 73
 - Boj za „čisté“ diamanty 74

Od Mogaeho ke Khamovi	75
Festus Gontebanye Mogae (1998–2008)	75
Ekonomická situace v 90. letech	75
Předstupeň pádu BDP?	76
Ian Khama (2009)	77
Česko-botswanské vztahy	78
Encyklopedické heslo	80
Tabulky představitelů státu	102
Důležitá telefonní čísla a adresy	104
Turistické kanceláře	105
Důležitá telefonní čísla v Botswaně	105
Slovníček tswanských pojmů	107
Informace pro turisty	108
Základní jazykové obraty v jazyce tswana	112
Seznam zkratk	113
Doručená literatura	115

První obyvatelé

Osídlení Botswany

Botswana je vnitrozemský stát na jihu Afriky sousedící s Jihoafrickou republikou na jihu, Namibií na západě, Zambií na severu a Zimbabwe na severovýchodě. Osídlování dnešní Botswany tak úzce souviselo s vývojem celé jižní Afriky, kterou vymezovala poušť Kalahari, jež tvoří přirozené geografické jádro tohoto regionu. Formování pouště začalo ve třetihorách před více než 65 miliony let. Místní mimořádně suché klima spolu s pravidelnými větry, které způsobovaly erozi kamených útvarů a následné roznášení vzniklého písku, vytvořily ideální podmínky pro vznik pouště. K vytvoření stávajících přírodních podmínek přispělo před asi 10 000 lety vysušení jezera Makgadikgadi. Ústupem obřího vnitřního moře Makgadikgadi s rozlohou přes 80 000 km² a jeho přeměnou v solnou pláň se výrazným způsobem proměnil zdejší ekosystém. Právě z této lokality máme nejstarší dosud nalezené kosterní pozůstatky a první primitivní kamenné nástroje (pěstní klíny, oštěpy) prapředků dnešního člověka. Stáří těchto památek spadá do období starší až střední doby kamenné (2 miliony až 30 000 let před n. l.). K nejstarším a z archeologického hlediska nejcennějším dokladům lidské přítomnosti můžeme zařadit množství jeskynních maleb, které jsou roztroušeny po celé oblasti jižní Afriky. Nejstarší dosud zdokumentovanou místní památkou jsou malby v pohoří Tsodilo, jejichž věk se odhaduje na více než 17 000 let.

Historicky nejcennějším dokladem dávného osídlení jsou kosterní pozůstatky tzv. boskopského člověka, u něhož archeologové objevili výraznou genetickou podobnost s dnešními Sany. Boskopský člověk je pokládán za přímého předchůdce Khoisanů, kteří se postupem času rozdělili na menší lovce-sběrače (Sany) a vyšší a zdatnější chovatele dobytka (Khoikhoie). Khoisanské obyvatelstvo, dnes roztroušené po celé jižní Africe, bylo relativně malého vzrůstu, zlatohnědé barvy kůže, mandlového tvaru očí a vystouplých lícních kostí.

Sanové

Geografické rozšíření Sanů odpovídá skutečnosti, že jde o autentickou jihoafrickou skupinu a kromě Botswany můžeme jejich přítomnost zaznamenat i na území okolních států (Jihoafrická republika, Zimbabwe, Lesotho, Svazijsko, Mosambik, Namibie, Angola). Na rozdíl od Khoikhoiů a Bantuů Sanové nepřišli odkudsi ze severu, ale zdá se, že obývali nekonečná prostranství jižní Afriky od nepaměti jako autochtonní obyvatelstvo.

Tajenku jejich původu podrobili zkoumání odborníci na DNA, kteří zařadili Sany k nejstarším skupinám obyvatel světa. Jejich genetický materiál vykazuje pouze minimální změny ve srovnání s moderním člověkem, nicméně obecně se předpokládá, že s ním velmi pravděpodobně ani nejsou přímo spřízněni.

První dochované záznamy potvrzující zdejší přítomnost Sanů jsou v rozmezí 30 až 40 tisíců let. Tradiční sanské umění můžeme nalézt prakticky ve všech lokalitách (k nejvýznamnějším mimo botswanských patří Dračí hory v JAR), v nichž kdy Sanové alespoň po krátkou dobu žili. Jejich historicky významné postavení na území dnešní Botswany dokládají četné jeskynní malby a rytiny roztroušené na více než 350 místech v pohoří Tsodilo, které je díky tomu jednou z archeologicky nejcennějších jihoafrických lokalit (doposud zde bylo objeveno na 3 500 maleb).

Typickým jeskynním výjevem jsou obrazy znázorňující šamana či posvátné antilopy kudu, do nichž se podle legend měli šamani převtělovat. Animismus a panteismus, tedy víra v přítomnost „boží existence“ v živých i neživých předmětech (např. přítomnost duchů v kamenech či stromech), byly – a nadále zůstávají – nedílnou součástí každodenního života sanské populace. Sanové neznali písmo, a proto jsou jeskynní malby vedle ústní slovesnosti jedinou možností, jak poznat duchovní a mytologickou stránku jejich života.

Významný podíl na charakteru sanské populace má příslušnost každého jejího člena k velké, zpravidla pokrevně spřízněné rodině. Počet jejích členů se pohybuje mezi 25 až 35 osobami, které dodnes společně kočují nekonečnými pláněmi pouště Kalahari. Pevné rodinné svazky podporuje předávání

vlastních jmen z prarodičů na vnuky, což je způsobeno nedostatečným množstvím sanských křestních jmen. Na první pohled, respektive poslech, je pak patrné, kdo je členem jaké rodiny a s kým je pokrevně spřízněn.

Příslušníci Sanů jsou malého vzrůstu (kolem 150 cm) s relativně dlouhým trupem, krátkými končetinami a vlasy stočenými do malých chomáčků (v literatuře se o nich hovoří jako o tzv. pepřových zrnech). Pro jejich obličej je typické trvalé svraštění a současně jakoby nepřetržitý dětský úsměv. Vrásčitá kůže má svůj konkrétní význam, neboť v podmínkách nedostatku vody pomáhá v těle zadržovat co nejvíce vlhkosti. Další významnou charakteristickou vlastností je schopnost ukládat tuk v oblasti hýždí (tzv. steatopygie), který pak organismus čerpá v době, kdy nastane nedostatek potravy. Výrazným způsobem promlouvá do charakteru života až neuvěřitelně silné sepětí s přírodou, díky němuž mohou Sanové přežívat i v nehostinných přírodních podmínkách. Ojedinelá je jejich schopnost nacházet pitnou vodu hluboko pod zemí a s úspěchem hloubit studně i v pouštních oblastech.

Naprosté souznění s přírodou nikdy Sanům nedovolilo sklidit veškerou „úrodu“, na kterou během svého putování narazili. Část jí vždy ponechávali na místě, aby se mohli po čase vrátit a měli opět obživu zajištěnou. Zatímco muži především s pomocí otrávených šípů lovili volně žijící zvířata (asi 20 % veškeré spotřebované potravy pocházelo z lovu), ženy doprovázené dětmi sbíraly jedlé plody. Již dvanáctileté děti jsou schopné rozeznat na 200 druhů divoce rostoucích bylin a ploidin, dospělí lidé pak ještě o sto druhů více.

Důležitou roli hrálo ve společnosti předávání darů. Lidé se vzájemně obdarovávali, aniž by očekávali, že okamžitě dostanou nějakou protihodnotu. To výrazně přispívalo k posilování vzájemné sounáležitosti. Sanské komunity nebyly materiálně založené a nerozeznávaly rozdíly ve statutu mezi bohatšími a chudšími členy. Nejvyšší autoritou byl zpravidla nejstarší člen nebo ten, kdo vynikal výjimečnými schopnostmi, například vynikající lovec. Jeho rozhodnutí skupina respektovala, avšak nepřijímala je automaticky a bez výhrad. Běžnou součástí každodenního života byly hlučné a dlouhé diskuse mezi jednotlivými dospělými členy skupiny.

Ve volných chvílích se Sanové rádi bavili. Oblíbenou kratochvílí představoval večerní tanec, probíhající na volném prostranství kolem rozdělaného ohně. Tanec doprovází rytmické tleskání, během něž se tančící muži dostávají do transu. Cílem tedy nebyla zábava v našem pojetí, nýbrž snaha navázat spojení s duchy, převtělit se do některého z posvátných zvířat, a tak upevnit spolenectví s celým kosmem.

Přestože v obecném povědomí panuje představa, že Sanové vyznávají nomádský způsob života (tedy putování z místa na místo bez trvalého usazení), není tomu tak. Sanové se sice pohybují na volném prostranství, avšak nikoliv nahodile a bez jakýchkoliv omezení. Klíčový je samozřejmě zdroj vody, kolem kterého si ve vzdálenosti několika kilometrů staví prosté příbytky, přičemž se přilehlé území stává zdrojem jejich obživy. Užívání takto vymezeného prostoru, pro nějž Sanové používají pojmu *n!ore* (vykřičník v přepisu slova nahrazuje v sanštině běžné tzv. mlaskavky), podléhá přísným zvyklostem. *N!ore* se zpravidla předává z otce na nejstaršího syna, a chce-li jiná skupina Sanů na jeho území vstoupit, měla by požádat o svolení. Vzájemná úcta mezi Sany byla přirozenou součástí jejich života, bez níž si nedokázali představit svou existenci. Příchodem Evropanů doznaly jejich zvyklosti ovšem značné proměny.

Khoikhoiové (Hotentoti)

Archeologicky nejcenějším obdobím zachycujícím přítomnost Khoikhoiů je pozdní doba kamenná, z níž se dochovalo bohaté dědictví v podobě nalezených artefaktů. Pro výrobu nástrojů a zbraní používali tradiční materiály jako dřevo, kámen a kosti. Revoluční novinku představovalo objevení luku a šípu, který se v regionu jižní Afriky rozšířil přibližně před 15 000 lety a jehož používání významným způsobem zvýšilo rozmanitost dostupné masité potravy.

Právě Khoikhoiové žijící v severních oblastech dnešní Botswany postupně přizpůsobili své životní zvyklosti místním klimatickým podmínkám a přešli během posledních století před n. l. k pastorálnímu způsobu obživy. Tento přechod podpořily příznivé klimatické podmínky panující v okolí řeky